

a. grand

ANTITEZE

PUSTIUL ERA NECESAR?

La o masă rotundă desfășurată acum câteva luni în redacția unei reviste literare — în centrul „mesei” aflându-se un casetofon, șase cafele și destinul teatrului românesc — cineva, un dramaturg, a afirmat că valorile create în anii dictaturii n-au făcut decît s-o legitimizeze. Și altcineva s-a grăbit să susțină ideea. Cu alte cuvinte, fiind vorba acolo de teatru, marile spectacole ale lui Ciulei, Pintilie, Penculescu, Esrig, Giurchescu, Șerban, Moisescu, Mugur, Crin Teodorescu (și nu numai) au justificat, prin însuși faptul producerii lor, regimul comunist, fiindcă un regim în care se nasc astfel de valori și care le permite existența nu este nici atît de rău, nici atît de anticultural, ba este chiar viabil. Legitimarea totalitarismului s-a făcut, desigur, fără voia artiștilor, dar lumea a putut constata că, în ciuda prostiei analfabete din virful piramidei politice, în ciuda teroarei poliștice, în ciuda cenzurii atotcuprinzătoare, arta a prosperat. Prin extindere, ar fi vorba aici nu numai de spectacolele teatrale, dar și de operele literare, muzicale, plastice sau cinematografice de vîrf. Ba, mergînd mai departe, e normal să ne întrebăm dacă activitatea științifică și tehnică de performanță nu a contribuit, și ea, prin simpla vină de a fi, la înfrumusețarea unei imagini în realitate oribile.

Intr-un sistem monstruos orice prezență a normalității constituie o diplomă acordată sistemului, conferindu-i cel puțin plauzibilitate dacă nu chiar o aură de protector al artelor. Mai mult, Shakespeare, Molière, Cehov sau Caragiale erau chemați să depună mărturie în favoarea regimului totalitar, siliți care va să zică să-i devină, indirect, complici.

Teza pare logică. Dar logica ei este falsă, un paralogism evident.

Mai întâi, care ar fi fost alternativa? O grevă a talentelor, un refuz cvasigeneral de a face artă în condițiile în care arta disprețuită de regim i-ar fi dat totuși acestuia un alibi merit de a-l scoate de sub inculpare? Și care ar fi fost consecința? Un pustiu imens, întins pe dimensiunea a patruzeci și cinci de ani, răscolit doar de vântul uscat al „Cintării României”, omul fiind azvirlit în afara timpului, dar mai ales în afara conștiinței de sine. O abrutizare totală, o robotizare perfectă — așa cum și-ar fi dorit-o făuritorii „omului nou” —, o izolare desăvârșită nu numai față de spațiul european, dar și față de spiritualitatea lui, întoarcerea la primitivism în sunetele triumfale ale marșului îndărăt „Partidul, Ceaușescu, România”. Sigur, nu s-ar fi făcut vid. El s-ar fi umplut iute, pină la sufocare, cu „espresiile” artei dirijate de bagheta strimbă a partidului, cu marea cacofonie a năimișilor proslăvind altă mare cacofonie: epoca comunistă. Să ne imaginăm ferocitatea înmîită a dezlănțuirilor din zilele de 13-15 iunie, după aproape cincizeci de ani de absență a lui Shakespeare, Beethoven și Michelangelo din existența noastră spirituală și vom înțelege ce dezastru ar fi produs în ființa morală a acestui popor o grevă generală și prelungită a artei.

Dar cu arta ce s-ar fi întimplat? Un refuz al exercițiului artistic s-ar fi răzbunat în primul rînd asupra artistului însuși, deprofesionalizindu-l și, în ultimă instanță, anulindu-l. După căderea dictaturii — dacă ea s-ar fi produs totuși în ipoteza unei ruperi a contactului cultural — cine și cum ar fi reconstituit firele întrerupte atîta amar de vreme?

Lăsînd însă la o parte peisajul lunar pe care l-ar fi instaurat în viața spirituală a României retragerea în carapacea tăcerii a valorilor autentice, să fi fost oare într-adevăr manifestările de cultură o legitimare a puterii? Mă tem că logica bineintenționată a confrăților mei arată diformitatea în chip prea evident. Arta a fost dintotdeauna un semn de opoziție intelectuală și niciodată un factor de acreditare a puterii. Shakespeare nu era un complice al puterii elisabetene, așa cum Molière nu era nici el avocatul regimului absolutist al lui Ludovic al XIV-lea. Dimpotrivă. Cu atît mai puțin puteau fi ei remorcați la politica de legitimare a comunismului. Iar dacă ne putem doar închipui cum au reacționat în epocă spectatorii lui Hamlet sau ai Mizantropului, știm din experiența proprie că la București, în acești ani, s-a reacționat viu și semnificativ, semnificativ de viu, în sălile de spectacole, atît la replicile privind putreziciunea din Darnemarca (aici ar fi doar unul din argumentele în favoarea parabolei dramatice, inventată nu de autorii români, vezi bine), cît și la replicile moliereste privind decrepitudinea aristocrației franceze. Justificare a sistemului? Nu, ci justificare a rezistenței față de sistem. Marile opere de artă n-au complotat alături de putere, ci împotriva ei, așa am simțit cu toții. Probabil că așa au simțit și colegii mei dramaturgi, căci dacă ar fi simțit altfel, ei înșiși n-ar mai fi scris în acești ani, spre a nu legitima totalitarismul, iar azi n-ar fi avut cine să lanseze, cu ingenuitate recuperată, paralogisme atît de superb infantile ca acela dintr-o după amiază de iunie, în jurul unei mese rotunde și a unor cești rotunde de cafea, într-o discuție, deloc rotundă, despre destinul teatrului românesc.

DUMITRU SOLOMON

«Post scriptum. Am scris rîndurile de mai sus cu ideea de a întări cele rostite în replică la amintita masă rotundă. Mă bucur să întîlnesc un punct de vedere asemănător, în paginile „României literare” (nr. 26/1990), sub semnătura distinsului estetician Victor Ernest Mășek. Îmi îngădui, de aceea, să citez din articolul lui V.E.M. „Ce păstrăm, ce nu uităm!” un pasaj mai lung: «Această dăinuire prin valoare mi se pare cea mai generală formă de rezistență, poate singura importantă în alara redusei dizidențe explicite, de care s-a lovit tăvălugul anihilator al ceaușismului. În confuzia de valori deliberat întreprinsă orice creație spirituală de vîrf, intrucît se opunea imposturii axiologice, era implicit un act de dizidență. De aceea nu pot îmbrățișa opinia conform căreia orice manifestare artistică sau culturală devenită publică în ultimul deceniu marca automat o formă de colaborare intrucît „seninătatea estetică” crea o impresie de normalitate „într-o vreme în care se demolau biserici și erau arestați poeți”. Cui îi putea crea o impresie de normalitate? Celor aduși la exasperare de condițiile socio-economice catastrofale ale traiului cotidian? Celor obligați să asiste în rara bucurie a unui eveniment teatral cu paltonul pe ei și căciula pe cap la zero grade în sală, sau celor care abureau paginile cărților cu răsufflarea lor înghețată, înghesuiți de frigul din apartamentele neîncălzite în puștinelul refugiu al unui colț de pat? Dimpotrivă, în epoca în care se dărîmau biserici, edificiul unei fericiți și cinstite închegări literare sau rigoarea majestuoasă a unui eseu erau poate singurele temple în care spiritul nostru «insetat de frumos» își afla un refugiu al reculegerii, al credinței și comunității spirituale.

Ar fi fost salutară, în aceste condiții, o grevă a tuturor scriitorilor și gînditorilor cu o „stare de veghe” nesuspendată? Categorie, nu! Asta și-ar fi dorit și dictatura care n-a îndrăznit să interzică chiar toate vocile incomode — ar fi fost prea multe. Fără continuitatea de fond manifestată prin cărțile, piesele, eseurile și studiile care, deși scrise în epoca de aur, își păstrează nealterată valabilitatea și în „anul I al libertății”, fără scriitorii care au rezistat gîndind normal într-o lume pe dos, s-ar fi creat un vid de valoare ce ar fi dus la un inevitabil colaps al spiritualității acestui popor. Colaps ce ne-ar fi situat astăzi în fața unor dezolante locuri virane ale peisajului axiologic. Tăcerea tuturor vocilor semnificative, discordante față de corul osanalelor, ar fi însemnat nu o grevă, ci o capitulare în fața nonvalorii și imposturii. Și ar fi lăsat paginile revistelor de cultură cu totul la cheremul nechemățiilor și imposturilor gata să ocupe imediat și în orice condiții fiecă loc lăsat liber prin retragerea sau ezitățile unor poziții de atitudine.»

ANTITEZE

